

REIZĒM

Reizēm, sarunājoties draugu lokā, pārspriežam – cik katrs no mums patiesībā jūtas vecs. Atbildes ir dažādas. Kāds arī atzīst, ka jūtas tieši tik vecs, cik uzrāda viņa dzimšanas apliecība. Savukārt es šo sarunu kontekstā esmu piebildis, ka jūtos, itin kā man būtu 25. Patiesībā man ir par 11 gadiem vairāk. Un jau zināmu laiku mums arī vairs nav šo sarunu. Varētu teikt, ka nekādu citu sarunu arī nav. Jo ir pandēmija un – to es esmu gribējis pateikt skaļi – visi cits no cita baidās. Tas ir jāpieņem un jāsaprot.

Domājot par šo “iekšējā vecuma” sajūtu, es domāju arī par savu pieredzi darbā ar jauniešiem vasaras izglītojošajā nometnē “Jūras Vārna”. Mana pieredze šajā, biedrības “Marijas Bērnu Māja” organizētajā iniciatīvā šobrīd ir ieliekama bezmaz lauru vainagā. Vai vismaz nelielā sarkankoka rāmītī. Tie ir precīzi desmit gadi.

Es tā arī nekad neesmu izlasījis Selindžera “Uz kraujas rudzu laukā”, bet zināmas intonācijas no šī romāna gan esmu “saslaucījis vienkop”. Pusaudža vecums ir tā ļoti jūtīgā zona, kurā cilvēkbērns sastopas ar Pasauli visā pilnībā. Visā sarežģītībā un neparedzamībā. Šobrīd varam godprātīgi atzīt, ka esam pārdzīvojuši 90. gadu dramatisko neskaidrību par nākotni, atjaunotās valsts ļodzīgos centienus īstenot “uz papīra” svarīgos, bet realitātē tik grūti īstenojamos mērķus.

Šodienas jaunieši ir visspilgtākā laikmeta zīme. Viņu intereses un ideāli ir mūsu kopienas lakmusa papīrs. Un tā notoņi mainās ļoti ātri un dinamiski, būtībā – neparedzami. Viņiem Pasaule ir atvērta vienība, salīdzinot ar tiem mērogiem, kuri bija iepriekšējo paaudžu rīcībā.

Tieši darbs ar pusaudžiem manā pedagoga pieredzē mani ir bagātinājis un, vienlaikus, izsūcis visvairāk. Sevis apzināšanās “no jauna” ir saistāma gan ar iepriekš nepieredzētu jūsmu, gan ar – īpaši intensīvos pieaugšanas procesa gadījumos – teju nepanesamu nervu sistēmas noslodzi. Ar bailēm, nepārliecinātību par sevi, kaunu, šķendīgumu pret apkārtējo “netaisnīgo pasauli”.

Ar visām iepriekšminētajām parādībām esmu saskāries katrreiz, kad esmu strādājis ar pusaudžu vecuma jauniešiem. Te arī iezīmēšu manas apceres būtiskāko jautājumu. Proti, kā tik dažādu (iekšējo un ārējo) pārdzīvojumu ielokā ir iespējams atdarīt radošuma un pašizpaušmes durvis?

Ne tikai pusaudzīm, bet jebkura vecuma cilvēkam ļoti svarīga ir viņa personīgā telpa. Un šeit jau sākas problēmas. Joks. Bet nevar noliegt, ka katra jaunieša individuālās, privātās telpas robežas tiek iezīmētas, vadoties pēc iekšējām, garīgām un estētiskām (!) vērtībām. Šo robežu novilkšanas apjomi un raksturs ir atkarīgs no tās pieredzes, kuru ir devusi, pirmkārt, ģimene, un, otrkārt, – viens vai divi pedagogi ikdienas izglītošanās gaitās, kuri ar savu attieksmi pret konkrēto jaunieti ir (iespējams, paši nezinot), bagātinājuši uzticības kapitālu.

Uzticība ir visdrošākais ceļš uz savstarpēju sapratni. Tā ir dāvana, nevis pašsaprotama, ikdienišķa “lietiņa”, kuru varam iegūt, izturoties pieklājīgi cits pret citu. Uzticība ir apsolījums un drošinājums kopīga darba iespējamībai.

Kā uzturēties šajā jūtīgajā zonā, kuru varētu apzīmēt ar ceļa stabiņu, kam piestiprināta plāksnīte “Pusaudzis”? Patiesa ieinteresētība, bet nekādā gadījumā small talk jeb nieku sarunas. Līdzjūtība pret satraukumiem vai neērtības sajūtu, bet nekādā gadījumā gaudulīgums un savas individuālās pieredzes izmantošana kā “objektīvās patiesības” apstiprināšana. Ironija un sarkasms samierniecisku un sāju jociņu vietā. Kā noteikt šo elementu līdzsvarojumu? Tikai...empīriski.

Esmu dzirdējis pieņēmumus no citiem cilvēkiem – tostarp, pedagogiem, – kuri ir strādājuši ar pusaudžiem mākslas vai citas jaunrades kontekstā. No šīm pāris reizēm esmu piefiksējis kādu godprātīgu, bet pretēji manai nostājai izteiktu atzinumu: “Tev pašam ir jāsajūtas kā pusaudzīm, lai ar viņiem varētu normāli strādāt.” Nē. Tev nav jāsajūtas nekā īpaši – tev ir jābūt Tev Pašam. To ļoti labi paskaidro komēdijbildīte (vai mēme) ar aktieri Stīvu Bušemī no seriāla “30 Rock”, kurā viņš izliekas par vidusskolnieku, kas ierodas skolā ar skeitbordu pār plecu, *keponu* un rūtainu kreklu, klātesošajiem, ī s t a j i e m vidusskolēniem neformāli uzsaukdams: “How do you do, fellow kids?”*

Ir kāda būtiska iezīme, ko esmu pamanījis līdzšinējo gadu pieredzē, strādājot nometnē “Jūras Vārna” – meitenes vēlas darīt tos darbus, kurus parasti dara puisi. Viņas vēlas zāģēt, cirst, vilēt, naglot un darīt tamlīdzīgas nodarbes. Šeit es strikti iezīmētu jebkādu potenciālo domu gaitu no sērijas “tagad jau feminisms ir visur” un tamlīdzīgi. Jā, sabiedriskās domas mainīgums un tā dēvētie pašizpratnes/pašatklāsmes trendi ir ļoti nozīmīgs mūsu jaunatnes ikdienas pārdomu materiāls. Un tas ietiecas arī viņu jaunradē, privāti slēpjamajos vai publiski – kaut skolas gaitenī – izstādītajos darbos.

Runājot par šo lomu maiņu, proti, ka meitenes veic parasti puisiem domātus darbus, visspilgtākā atmiņa man ir no “Jūras Vārnas” nometnes pirms diviem gadiem. Nolēmām būvēt milzu ziloni: no koka; balķiem, sīkzariem, lazdu līkstīm un visai daudz auduma. Ziloņa tēla izvēle bija pakārtota tā gada nometnes idejiskajai virzībai, proti, Indijai.

Šī būvniecības projekta laikā es ievēroju, cik saliedēti puisi un meitenes strādā kopā. Viņu savstarpējā saziņā neparādījās nedz nervozi uzkliedzieni, nedz frivolas divdomības. Manuprāt, galvenais iemesls tam bija tas, ka iecerētais objekts bija paredzēts patiesi apjomīgs: kad to noslēdzām, ziloņa galvas augstums bija nomērāms ar aptuveni četru metru vertikāles atzīmi.

Ne tikai darbā ar jauniešiem, bet jebkur citur, kur vairāki cilvēki vienkop ierodas realizēt noteiktu ideju, vissvarīgākais ir **noteikt mērķi**. Gluži kā umurkumura stabu tirgus laukumā. Tā vienmēr ir vieta, kurai ir pievērsti cilvēku skatieni. Ja jūsu pārziņā ir noteikts mērķis, tad...Viss, kas atliek pēc tam, ir to sasniegt.

Protams, jāatzīst, ka ar noteiktu mērķi vēl nebūt nepietiek. Reiz jau pieminētajā nometnē ar jauniešiem nolēmām veidot labirintu jūrmalas smiltīs. Nometne “Jūras Vārna” allaž norisinās tā dēvētās Dižjūras krastā, proti, Kurzemes piekrastē, kur smilšu struktūra ir pavisam savādāka nekā Rīgas jūras līcī vai Saulkrastos. Smiltis ir raupjākas, biežākas, pilnas ar dažnedažādiem sīkiem akmentiņiem. Tieši tādēļ man šķita, ka šis projekts varētu izdoties, proti, ka izveidotie labirinta vaļņi būs noturīgi. Diemžēl, es kļūdījos.

Darba process sākotnēji visus tajā iesaistītos ieinteresēja: pētījām dažādus labirintu paveidus gan Baltijas senatnes liecībās, gan Eiropas baznīcu grīdās, gan Dienvidamerikas arhaiskās kultūras tradīcijās. Notika plašas apspriedes, kuru no aplūkotajiem variantiem realizēt, un tika izvēlēts salīdzinoši vienkāršākais, bet arī ne pats elementārākais.

Nākamais jautājums bija, vai līnijas sāksim veidot no labirinta ārējām malām, vai tieši otrādi – no centra. Nospriedām, ka no ārējām malām, un arī tā pēcāk izrādījās kļūda. Ja ne kļūda, tad noteikti tas bija daudz apgrūtinošāks un vairākus labojumus pagērošs darbs. Jaunieši sastājās zosu gājienā un tādā veidā bradāja uz priekšu, veidojot vaļņus un padziļinājumus. Divi dalībnieki stāvēja salīdzinoši netāļajā kāpā un no turienes izkliedza vadošas norādes par to, kad veikt ārējās līnijas leņķa pagriezienu, aptuveni iztēlojoties nepieciešamo labirinta apmēru un pēc tam jau arī iekšējo kompozīciju.

Valdīja nenoliedzama jautrība (arī starp abiem būvdarbu vadītājiem), neiztikām bez biedriskas grūstīšanās un savstarpējiem mudinājumiem bradāt ātrāk. Vienā brīdī sevi pieteica izvēlētās metodes sarežģījums, kontūra neveidojās, kā nākas, meklējām dažādus “plānus B” un alternatīvas. Kļūdainās vietas bērām atkal ciet, un, uzmanīgi kāpjot pāri visai attāļajām līnijām, centāmies notīrīt atstātos pēdu nospiedumus. Jo bijām iecerējuši estētiski nevainojamu ģeometrisku veidojumu.

Tad sākās izveidoto risu piepildīšana ar ūdeni, lai līnijas iegultos grodāk un iegūtu arī tonālu atšķirību no karstā jūlija iztvaicētā liedaga. Smilšu struktūra tomēr neizrādījās tik laba, kā biju paredzējis, daudzviet tās nelieliem gabaliem bira nost no vaļņu līdzenajām malām, un ne jau arī katrs ūdens lējiens no tukšiem majonēzes spaiņiem iznāca tik precīzs un samērīgs, lai neietekmētu trauslo smilšu kopumu.

Sevi pieteica nogurums un sapīkums. Kā jebkurā citā nodarbībā, arī šajā izveidojās trīs grupas: tie, kuriem viss jau ir apnicis; tie, kuri vēl cīnās par pēdējām motivācijas paliekām un tie, kuri ir, tā sakot, nogurdināmie darba rūķi. Mana pieeja šādos gadījumos ir koncentrēties uz pēdējām divām grupām, ļaujot visvairāk nogurušajiem vai garlaikotajiem iespēju “atkabināties” no kopējā darba un atpūsties. Tikai ar nosacījumu, ja viņi netraucēs pārējo darbu. Tad vienā brīdī arī vidēji centīgie piebiedrojas pirmajiem un es (vai vēl viens skolotājs, ja strādājam divatā), kopā ar “darba rūķiem” pabeidzam pēdējos akcentus.

Atgriežoties pie mūsu labirinta projekta – to varēja nodēvēt par teju izgāzušos. Bija, protams, arī savi izdevušie kvadranti, kuri deva priekšnojautu par to, kādai šai kompozīcijai vajadzēja izskaīties kopumā, taču realizācija no ieceres bija krietni atpalikusī. Arī šādā situācijā bieži vien izveidojas divas nometnes. Vienas karogs vēstī: “Kāda vispār no šitā bija jēga?”, savukārt, otras nometnes karogu rotā uzraksts: “It kā jau nav nemaz tik slikti”.

Mācība no šīs epizodes ir vienkārša: ir jāizmēģina projekts pašam, pirms piedāvā to realizēt citam/citiem. Esmu gan to allaž ņēmis vērā, piemēram, ar kādiem amatniecības darbiem vai elementāriem ķīmiskiem eksperimentiem. Likās, ka tik vienkāršai idejai kā smilšu labirints iepriekšēja izmēģināšana taču nav nepieciešama. Un tomēr. Arī no pirmā acu uzmetiena pavisam vienkārša iecere ir vispirms jāizmēģina. Jo atpalkit no uzstādītā mērķa konkrētajā projektā nebūt nav patīkami. Nedz tā vadītājam, nedz dalībniekiem.

Noslēdzot savu apceri, uzsveršu sekojošu, būtisku aspektu darbam grupā ar jauniešiem. Tāpat kā mēs vēdinām telpas, mums ir būtiski izvēdināt savu radošuma un, līdz ar to, arī garīguma telpu. Plānojot kādu radošu ieceri, prāta vētru un ideju (būtībā – viedokļu) savstarpējās apmaiņas dinamika ir ārkārtīgi svarīgs katalizators grupas saliedētbai, kas cementē pamatus uzticībai uz vēl nekonkrētā projekta izdošanos. Nav izslēgts, ka šādos plānu kalšanas brīžos paspruks arī pa kādam skarbākam vārdam, ja kāda dalībnieka izlolotais piedāvājums tiks noraidīts. Jauniešu noraidījumi mēdz būt, maīgi sakot, ļoti konkrēti un nepiekāpīgi.

Tādēļ gan radošā projekta plānošanas, gan realizācijas etapā ir svarīgi izvēdināt šīs piekarsušās garīgās telpas. Ļaut sev brīvību paslinkot, paālēties un patrenkāt citam citu. Vai arī vienkārši gulēt zālē, košļāt smilgu un skatīties mākoņos. Runājot tieši par “Jūras Vārnas” pieredzi, tikai laika gaitā sevī iedēstīju apziņu, ka mēs taču nestrādājam par Nacionālās operas skatuves strādniekiem. Mūsu darbam nav termiņu, pat ja mēs zinām, ka vienā brīdī paveiktais būs jāparāda arī citu grupu dalībniekiem. Mūs neuzmana kaut kāda mistiska kvalitātes kontrole vai ekspertīze, kura varētu arī “norakt” mūsu veidoto koka ziloni vai labirintu smiltīs. Vienīgā kontrole ir mūsu pašu prātos, un pat tā būtu jāsūta pelnītā atpūtā. Tas varbūt nenozīmē, ka darbs būtu paveicams pēc “ķep-ļep” principa, pa roku galam un bez jel kādas ieinteresētības. Tāpat kā citās dzīves jomās, arī radošajā procesā līdzsvara sasniegšana ir, iespējams, pats augstākais jaunrades punkts. Jāvirzās uz priekšu nedz apzināti kavējoties, nedz pārlieku steidzoties. Darot tā, lai ir prieks.

Un tieši to es novēlu visiem šī izdevuma lasītājiem un maniem līdzbiedriem, kuri tajā dalījušies ar savu pieredzi un pārdomām.

Toms Treiberģs ir Latvijas Radio 1 žurnālists, vien no bērnu un jauniešu vasaras nometnes “Jūras Vārna” radošajiem koordinatoriem un kādreizējais bērnodārza “Marijas Bērnu Māja” mākslas skolotājs

Foto: Toms Treiberģs

*Kā sokas, mani biedri, jaunieši? (angļu val.)